

CABBARZADE (ÇAPANOĞLU) CELALEDDİN PAŞA İLE BAYEZİDOĞLU SÜLEYMAN BEY'İN MÜCADELESİ VE MARAŞ'A VALİ OLMA HİKÂYESİ

THE STRIFE BETWEEN CABBARZADA (CHAPANOGLU) JALALADDIN PASHA AND BAYAZIDOĞLU SULEIMAN BEG AND THE STORY OF BECOMING THE GOVERNOR OF MARAŞ

Mehmet Akif TERZİ

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, E-posta: mehmetakifbey@gmail.com

Osmanlı tarih araştırmalarında arşiv kaynaklarının ne kadar önemli olduğu arşiv kaynaklı yapılan her araştırmada kendini bir kez daha göstermektedir. Nitekim Maraş tarihi üzerinde yaptığımız arşiv araştırmaları neticesinde günümüze kadar yanlış olarak gelen birçok bilgiyi düzeltme ve kamuoyu ile paylaşma imkânı bulduk. Bunlardan bir tanesi de Maraş'ın tarihi ile bütünleşen idarecileri arasında Vezir Kalender Paşa¹ kadar yeri olan önemli şahsiyetlerden Süleyman Paşa hakkındaki bilgilerdir. Süleyman Paşa'nın kim olduğu hakkında günümüze kadar gelen bilgiler eksik ve yanlış olarak ortaya konmuş ve öyle devam edegelmiştir. Konu hakkında Osmanlı arşiv belgeleri içerisinde yapmış olduğumuz teferruatlı araştırmalar sonucunda ortaya çıkan belgesel nitelikteki bu hikâyeyi okuyucularla paylaşmak istedik.

Bugüne kadar tüm kitap ve bilgi neşirlerinde, hatta Mehmet Süreyya'nın *Sicill-i Osmanî*'sinde dahi Süleyman Paşa, Kalender Paşa'nın oğlu olarak kaydedilmiştir². Oysaki Süleyman Paşa, eski Maraş valisi Vezir Kalender Paşa'nın oğlu değil, yeğenidir. Babası, Bayezitoğlu Yusuf Bey, annesi ise Kerimkızı Kara Fatma Hatun'dur. Süleyman Paşa'nın babasından daha çok annesi meşhure bir kişi olmasından dolayıdır ki tarihi belgelerde Paşa olana kadar annesine izafeten *Kerimkızı oğlu* diye ifade bulunmaktadır. Bu bilgiden yola çıkarak annesi Kara Fatma'nın meşhureliğinin nereden geldiği hususuna belgelere

1 Kalender Paşa hakkında teferruatlı bilgi için bkz: Mehmet Akif Terzi, *Gavurdağı'nın Bulanık Tarihindeki Sır Perdesi*, İstanbul, 2010.

2 Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, İstanbul 1996. c.V, s.1545.

bir göz attığımızda yine bugüne kadar yazılanlardan oldukça farklı bilgilerle karşılaştık.

Gerek basılı yayınlarda ve gerekse elektronik ortamlardaki birçok kaynakta Kara Fatma'nın dönemin Maraş valisi Vezir Kalender Paşa'nın hanımı olduğundan bahsedilmekte ve hatta hayali bir senaryo ile evlilikleri destansı bir şekilde anlatılmaktadır. Vesikalarda bazen Kerimkızı ve bazen de Kara Fatma olarak zikredilen bu cengâver Türkmen kadını mensubu olduğu Abdülkerimoğlu cemaatine izafeten “Abdülkerimkızı, ya da Kerimkızı” lakabıyla meşhure olmuştur³. Kara Fatma, Kalender Paşa'nın Maraş valiliği sırasında onun kethüdası ve voyvodası olarak görev yapmıştır⁴. Andırın taraf-

3 Kara Fatma, mensubu olduğu Abdülkerimoğlu cemaatine izafeten “Abdülkerimkızı, ya da Kerimkızı” lakabıyla meşhure olmuştur. Esas olarak Karaman Yörüklerinden olan Abdülkerim, muhtemelen 16. yüzyılda Kars-ı Maraş'a (Kadirli yöresi) gelip yerleşmiş ve bir süre sonra kazandığı güç ile etrafına Bozdoğan yörüklerini toplamıştı. Bölgede oluşan bu cemaate de kendi ismine izafeten Abdülkerimoğlu ya da Kerimoğlu Cemaati adı verilmiştir. Genellikle Andırın civarında yurt tutmuşlardır. Nitekim 1690'lı yıllarda Osmanlı tarafından tutulan defter kayıtlarında bu topluluk Yörük Cemaati olarak kayd edilmiştir. (Özcan Tatar, *XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Çukurova'da Aşiretlerin Eşkıyalık Olayları ve Aşiret İskanı, (1691-1750)*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Elazığ, 2005, s. 89).

4 “... Bundan mukaddem Kalender Paşa hazretleri müddet-i vafireden beri eyâlet-i Mar'aş'a mutasarrıf

larının iltizamını Kalender Paşa adına Kara Fatma toplamaktadır. Oldukça gözü pek bir kadın olan Kara Fatma'nın emrinde, yaklaşık beş yüz atlı adamı bulunmaktadır⁵. Kara Fatma'nın hüküm sürdüğü bölge içinde hakkında oldukça fazla şikâyetler geldiğini arşiv belgelerinden müşahede etmekteyiz. Gelen şikâyetlerden anlaşıldığına göre yanındaki adamlarının ahaliye karşı takındığı tutum ve davranışlar ahaliye canından bezdirmişti. Haksız yere ahalden mal gasp etmekte, direnenlere adamları vasıtasıyla zor kullanmaktaydı. Bu şikâyetlerin ne derece haklı ve doğru olduğunu tespit etmek elbet mümkün değildir. Ancak Kalender Paşa'nın Maraş valiliği görevinden alınarak Ankara'ya sürgün olmasından sonra Maraş valisi olan Hüseyin Paşa, halktan gelen yoğun şikâyetler üzerine Kara Fatma hakkında tahkikat açtırmış, gözünü korkutmak için yakalatarak Maraş mahkemesinin nezarethanesinde birkaç gün kapattırdıktan sonra bir müddet de Müftü Efendi'nin konağında hapsedirmişti. Kalender Paşa'nın Maraş valiliğinden azledilmesi ile Malikâne usulüyle işlettiği topraklar ve yetkileri elinden alınan Kara Fatma, içinde bulunduğu durumu kabullenemiyor, kendisini halen o bölgenin hâkimi ve sahibesi gibi görüyordu. Bu düşünce içinde icraatlarına devam etmek isteyen Kara Fatma hakkında şikâyetler artarak devam edince Hüseyin Paşa bu durumu bir yazı ile Sadaret'e bildirmiş ve ne yapılması gerektiği hususunda görüş istemiştir. Bir erkek olsa belki de şimdiye kadar idam edilebilir ya da başka tedbirlerle bertaraf edilme ihtimali üzerinde durulabilirdi. Ancak şikâyet edilen bir kadın; üstelik ayan bir ailenin gelini olunca bu konuda çözüm üretmekte zorlanılmaktadır. Sadaret bu hususta bir formül bularak Kerimkızı Kara Fatma'nın Sivas'a sürülmesi ve orada ikametinin sağlanması

olup eyyâm-ı tasarrufunda etrâf-ı nevâhilerin karındaşı avreti Abdülkerîm kızı dimekle meşhûre hâtûnu voyvoda nasb ve fukarâ ve zu'afâ üzerine zulm ı ta'addileri hadden efzûn ve re'âyâ ve berâyâ perişân ve perâkende olup deryâ-yı gammda müstağrak iken hâlâ vâli-i vâlâ-şân-ı Haleb devletlü Celâleddîn Mehmet Paşa hazretlerine Mar'aş ilhâkan tevcîh-i Hümâyûn buyrulduğı ol makûle diğer-gûn fukarâlar haklarında ni'met-i uz mâ bilip saltanat-ı seniyyeye da'avât-ı hayriyye isticlâbına müdâvetmede olup mezkûre avretin zulm ü ta'addisinden halâs olduklarından fukarâ ve zu'amâ id-i ekber idüp ... (BOA, C. DH, 11028/1).

5 BOA, HAT, 645/31594.

için Maraş ve Sivas valilerine emir yolladı⁶. Sürgün kararı ile karşı karşıya kalan Kerimkızı Kara Fatma teslim olmayarak dağlarda aşiretlerin içerisinde saklandı. Eski konumuna tekrar gelebilmek ve kendine yapılan haksızlığın intikamını almak için hem çevresini hem de civar aşiretleri valiye karşı isyana teşvik etmeye başlayan Kara Fatma, aşiret ağalarına yazılar göndererek kendisine destek toplamaya gayret ediyordu. Aşağıda da anlatılacağı üzere Maraş tarihinde derin izler bırakan Kara Fatma hakkında oğlu Süleyman'ın Paşa unvanı ile Maraş'a vali olmasından sonra şu ana kadar herhangi bir kayda rastlayamadık.

Çapanzade Mehmet Celeleddin Paşa'nın Maraş'a Ettiği Zulüm

Önceleri Andırın, Yenicekele, Camustil ve civarının iltizamı Süleyman Bey ve ailesinin elinde idi. Annesi Kalender Paşa'nın kethüdalığını yaparken, Çapanzade Mehmet Celeleddin Paşa'nın Maraş valisi olmasıyla birlikte annesi gibi kendisinin de kaderi değişmiş ve bölgelerinde idareci iken birdenbire eşkıya konumuna düşmüştü. Mehmet Celeleddin Paşa Çapanoğullarından olup babası dönemin Bozok valisi Süleyman Paşa'dır. Babasının merkezdeki ağırlığından dolayı vezir yapılmıştır. Sadaret'te hatırı sayılır bir ağırlığı vardır. 1806 yılındaki Osmanlı-Rus savaşına katılmıştır. Kendi birliği ile Balkanlar'da *Moskof*'a karşı İbrail Kalesi önünde kahramanca mücadele vermiş ve 1807 yılı Kasım'ında tekrar sefer öncesindeki görevi olan Sivas Valiliği'ne dönmüştür⁷. Savaştan döndükten sonra kendisi Sivas valisi olduğu halde Maraş Valisi Vezir Kalender Paşa'nın Maraş dâhilindeki Ayntab, Kars-ı Zülkadriye, Zamantı ve Elbistan kazalarının iltizamlarını usule aykırı olarak kendisine bağlatmıştı. Bu usulsüzlüğü Kalender Paşa'nın Sadaret'e yolladığı ve tekrar hakkı olan yerlerin kendisine bağlanması talebini içeren belgeden müşahede ediyoruz⁸. Usulsüz olarak yapılan bu tahsisat, elimizdeki belgelere göre iki paşa arasındaki ilk ihtilaftır.

Celeleddin Paşa'nın ikinci kez Maraş Valisi olmasıyla birlikte malikânesi tümüyle elinden alınan Süleyman Bey ve bölge ahalişi perişan bir hale düşmüştü. Vali bu bölgenin gelirini toplama işlerini kendi adamlarına vermiş ve bölge halkıyla zıtlasmaya başlamıştı. Celeleddin Paşa'nın Ma-

6 BOA, C.DH, 229/11428.

7 BOA, HAT, 1367/54143.

8 BOA, C. ML. 212/8721.

raş'taki idareciliği ile ilgili şehrin ileri gelenlerinden ve halktan bu dönemde İstanbul'a oldukça fazla şikâyetler gidiyordu⁹. Bu şikâyet dilekçelerinden elde ettiğimiz bilgilere göre Celaleddin Paşa'nın ikinci kez Maraş'a tayin tarihi olan Şubat 1820'den, Şark cephesine tayin olduğu Kasım 1821 tarihine kadar geçen yaklaşık bir buçuk yıl içerisinde Maraş ahalisi tarafından Celaleddin Paşa'ya *yatak, konak, hademe ve mübaşir* ve sair masraflarından başka seksen yükü aşkın akçe verilmişti. Bu süre zarfında dokuz kez mütesellim değişmiş; her bir mütesellim değişiminde mütesellimin gerek tayin ve gerekse yol ve barınma masrafları halkın üzerine yüklenmekteydi. Bütün bunlar yetmezmiş gibi Celaleddin Paşa üç yüzü aşkın çocuğu zorla alıkoyarak hizmetine almıştı. Şehrin içinde başıboş vaziyette gezen adamları sebepsiz yere fukara ahaliyi çarşıda herkesin gözü önünde öldürmüşlerdi. Adamlarının yaptığı bu çirkin olaylar Celaleddin Paşa'ya şikâyet edildiğinde ise Paşa "*Osmanlı hali böyledir*" diye cevap vermekteydi. Bir valinin adamları tarafından yapılan kanunsuz muameleler için takındığı bu tutum halkın ne kadar sahipsiz olduğu ve devletin o dönemde içinde bulunduğu durumu gözler önüne sermesi bakımından oldukça dikkat çekicidir. Valinin bu tutumu şehirde bütünüyle korku yaratmakta, ahali can ve mallarının emniyetinden şüpheye düşmektedir. Bütün bu olup bitenlere karşın halkın ileri gelenlerinden bu kanun ve nizam bilmez idarecilere karşı bir tepki de gelmemesi için bir başka düşündürücü boyutudur. Ayan ve vucûh dediğimiz halk önderleri de korkularından sinmiş ve vurdumduymazlık içerisine girmişlerdir. İran ile meydana gelen anlaşmazlık üzerine çıkan savaşta şark cephesine tayin emri çıkan Celaleddin Paşa, bu defa da seferberliği bahane ederek ikamet ettiği Antep'ten Maraş'a geldiğinde voyvodası aracılığı ile halktan *kudumiye*¹⁰ ve *cerime akçesi*¹¹ adı altında defalarca para

toplatmıştır. Üstelik bu para toplamalar esnasında *hizmet-i mübaşiriye* adı altında köylüden yine para alınmaktadır. Bölgeye kim gelirse *kudumiye akçesi*, bunları duyuranlara *müjde akçesi*... derken kısacası her yapılan şey ahalden para almak için bir bahane olmaktadır. Bu yapılanlar Celaleddin Paşa'ya söylendiğinde ise duymazlıktan gelmektedir.

Şark seferindeki görevi sonrasında tekrar Maraş'a dönmek için yola çıkan Celaleddin Paşa, Bozok tarafından da yaklaşık üç bin askeri kendi saf-larına katmış, birlikte Elbistan tarafından Maraş'a girmişlerdi. Paşa'nın askerleri girdikleri bölgelerden bağ ve bahçeleri yağmalayarak geçiyordu. Çiftçinin yaptığı bütün emekler heba olmaktadır. Bölge sakinleri derdini anlatacak bir kimseyi bulamıyordu. Ahali canından bezmiş ve vatanları olan Maraş'ı terk etmeye başlamıştı. Halk artık Maraş'ın, "*ahvâl-i fukarâyı bilir bir vezire tevcih buyrulmak*" niyâzında idi. Celaleddin Paşa'nın bu zulmü acaba kendisinden önceki Maraş Valisi Kalender Paşa'ya olan husûmetinin bir devamı mıdır yoksa aslında yapılan bir kötü muamele yok da ahalinin Sadaret'e gönderdiği şikâyet dilekçeleri Celaleddin Paşa'nın görevden el çektilmesi için uydurma senaryolar mıdır bilinmez ama muhtemelen Sadaret'e oldukça yoğun bir şekilde yazılan mahzar ve arzuhaller dikkate alınmış olmalıdır ki Celaleddin Paşa, Şark cephesindeki seferinden döndükten sonra Maraş Valiliği'nden azledilerek Adana Valiliği'ne gönderilmiştir (Temmuz 1823).

Celaleddin Paşa'nın Şark cephesine gitmesiyle birlikte Maraş, Rakka valisi olan Abdul Celil zâde Ahmet Paşa'ya bağlanmış, onun Şubat 1824'de vefatıyla yerine Mehmet Fevzi Paşa Maraş Valisi olarak tayin edilmişti. Fevzi Paşa'nın da kısa süre sonra Ağustos 1824 yılında vefat etmesiyle Hafız Ali Paşa Maraş Valisi olmuştu. Maraş Valisi Hafız Ali Paşa'nın Aralık 1825 tarihinde Kayseri'ye tayin edilmesiyle birlikte Adana valiliğinden azdiledip vezâret rütbesi alınarak Tokat'a sürgün edilen Celaleddin Paşa, vezâreti tekrar uhdesine verilerek Maraş'a üçüncü defa vali olarak tayin edildi (1825).

Süleyman Bey'in Direnişi

Celaleddin Paşa'nın Maraş'ta göreve başlamasıyla huzursuzluk tekrar had safhaya çıkmış ve herkes başının çaresine bakmanın telaşına düşmüştü. Paşa, bu arada Andırın ve civarında asayişin oldukça bozuk olduğu, huzur ve güvenin buralarda tekrar sağlanabilmesi için Maraş eski Müftüsü Ataullah

9 BOA, HAT, 747/35285-A.

10 Osmanlı Devleti'nde XVII. yüzyıl'dan itibaren bir vilayete tayin olunan valilerin halktan kanunsuz olarak cebren topladıkları vergiye kudumiye (Ayakbastı parası) deniyordu. Defalarca alınması men olunmuşsa da ancak II. Mahmud zamanında ortadan kaldırılmıştır. (Mithat Sertoğlu, "Kudumiye", Osmanlı Tarih Lugatı, İstanbul 2013, s.192

11 Bir suç karşılığında alınan para cezasıdır. Ancak zamanla bu para suç karşılığı olmaksızın para cezası olarak kanunsuz olarak toplanmakta idi. Halk bu paraya *Cerime* diyordu. (Mithat Sertoğlu, "Cerime" a.g.e, s.64).

Efendi'nin (Kalender Paşa'nın damadı) sürgüne gönderilmesi ve yeğeni Süleyman Bey'in ise idam edilerek ortadan kaldırılması gerektiği yönünde Sadaret'e bir yazı gönderdi¹². Valinin adamları yine ahali üzerinde şiddetli bir baskı kurmuş, halkı artık ziraat yapmaktan bıktırılmışlardı. Süleyman Bey bunun üzerine bölgede bulunan ve annesinin akrabaları olan Bozdoğan aşireti ve diğer aşiretlere haberler göndererek kendi saflarına çekmeye ve güç toplamaya başladı. Celaleddin Paşa, Süleyman Bey'in daha fazla güçlenmemesi ve asayişin tekrar sağlanabilmesi için Elbistan mütesellimi, Kars¹³ ve Zamantı voyvodaları emrine askerler vererek Süleyman Bey'in peşine gönderdi. Askerler Göksun taraflarında Keban derbendi denilen mahalde Süleyman Bey ve adamlarıyla karşı karşıya geldiler, yapılan çatışmada Süleyman Bey ve adamları Ceyhan Nehri boyunca kaçarak eski köprüden geçip, köprüyü de yıkıp oradaki aşiretler arasına girerek saklandılar. Süleyman Bey burada Tecirli, Cerid ve Afşar aşiretleriyle birleşerek taze bir kuvvetle tekrar Keban derbendi taraflarına geldi. Annesi Kara Fatma da yaklaşık beş yüz süvarisi ile aynı bölgeye oğluna yardıma koştu. Burada yapılan muharebe neticesinde Celaleddin Paşa'nın askerleri Süleyman Bey ve adamlarını hezimete uğrattılar. Yenice kale'yi yakıp yıkarak Süleyman Bey'in konağını da darmadağın ettiler¹⁴. Fakat bu sefer de Süleyman Bey'i yakalayamadılar. Yakalananlardan elebaşı olanlar hemen orada idam edildi. Kelleleri Topkapı Sarayı'ndaki Seng-i İbret (İbret taşı)'e konmak üzere Celaleddin Paşa'nın tatarları vasıtasıyla İstanbul'a gönderildi. Süleyman Bey adamları ile Andırın taraflarından kaçarak Sis kasabasında Kozan Beyi Ali'nin yanına sığındı¹⁵. Sis kasabası Adana'ya bağlı olduğundan, dönemin Adana valisi Nurullah Paşa'ya bir mektup yollayan Celaleddin Paşa Süleyman Bey ve arkadaşlarının yakalanarak kendilerine verilmesini is-

12 Hatt-ı Hümâyûn, 735/34863 Celaleddin Paşa'nın yazıda atfettiği bölge Kalender Paşa'nın yakınlarının hüküm sürdüğü bölge olması bakımından oldukça dikkat çekicidir.

13 Şimdiki Osmaniye ilinin Kadirli ilçesi.

14 Süleyman Bey'in bilhassa yazlık olarak kullandığı Başkonuş dağındaki konağı da saldırıda yakılıp yıkıldı. (Cevdet Paşa, *Tezakir* 21-29, (yay.Cavid Baysun), Ankara 1991, s. 123.)

15 BOA, HAT,536-26349; 733-34788, Cevdet Paşa, *Tezakir*, s. 123.

tedi¹⁶. Kozan beyi güçlü duruşu ve bölgeye hâkim oluşu karşısında Nurullah Paşa'nın Sis dağına asker göndermeye cesareti olmadığından yapacağı şey ancak Kozan Beyi'ne bir mektup yazarak Süleyman Bey'in kendisine verilmesini rica etmek idi. Çünkü Kozanoğulları'nın Kozan dağında nerede ikamet ettiğini kimse bilmezdi. Kozan dağına hiç kimse beylerin adamlarından habersiz çıkamazdı¹⁷. Vali de bir rica mektubu yazarak Kozan Beyi'nin dağı eteğindeki adamlarına verdi. Artık bundan sonra merakla Kozan Beyi Ali'nin vereceği cevap beklenecektir.

Rusya'nın Osmanlıya karşı savaş ilan etmesi ile Ordu-yı Hümâyûn Balkanlar'a sefer hazırlığına başladı¹⁸. Bu hazırlıklar doğrultusunda Maraş vali-

16 BOA, HAT, 534/26261-A.

17 Kozan Dağları ve bu coğrafyada bulunan Kozanoğulları, Osmanlı'nın çekindiği bir hanedanlıktı. Kozan bölgesine bunlardan habersiz ne bir devlet görevlisi, ne bir tüccar, ne de bir yolcu gelip geçebilmekteydi. Kozan ahalisinden bir kimsenin de Kozan'dan dışarı çıkmasına izin verilmez, eğer çıktıysa bir daha geri dönmesine müsaade edilmezdi. Adana valisi tarafından bir görevli Kozanoğlu'nu görmek üzere gelecek olsa Sis kasabasının kenarına gelip bekler, kapı halkından bir görevli gelerek bu memuru alır, öyle Kozan dağına çıkarlardı. Gelenlerin tekrar gelişte yolu bulmamaları için de dağa çıkarken oldukça dolaşık ve karışık bir yol takip edilirdi. Kozan-ı Şarki ve Kozan-ı Garbi olarak ikiye ayrılan dağın yönetimi de iki kısımdı. İkisi de hükümeti tanımaz ve kendi başlarına buyruk hareket ederlerdi. Buna rağmen hükümet yazışmalarında Kozan-ı Garbi ağalarına "*Kozan Kaymakamı*", Kozan-ı Şarki ağalarına ise "*Kozan-ı Şarki Müdürü*" hitabını kullanırdı. Kozan-ı Şarki Maraş Eyaleti'ne bağlı sayılırdı. Ancak hiçbir şekilde bir yere bağlılıkları söz konusu değildi. Kozan beyleri akıllarına estiği gibi idare ederlerdi. (Cevdet Paşa, *Tezakir*).

18 Osmanlı Devleti, içeride ayan ve derebeylerle baş etmeye çalışırken bir yandan da Balkanlar'da Rum isyanı ile uğraşmaktaydı. Bu dönemde dış güçlerin kışkırtmalarıyla Balkanlardaki kaynama devam ediyordu. Mora'da başlatılan isyan geniş bir tabana dayanmış olduğundan kısa zamanda yayılarak bütün orta ve güney Yunanistan'ı sardı. Bu arada yüzyıllardır aynı topraklarda bir arada yaşayan Müslüman ahali vahşice bir katliama maruz kalarak kitleler halinde öldürüldü. II. Mahmud Mora'daki bu isyanın bir an önce bastırılması için Mısır valisi Mehmet Ali Paşa'dan yardım istemek zorunda kaldı. Avrupa tarzında düzenli bir ordu ve donanmaya sahip olan Mehmet Ali Paşa'nın müdahalesiyle Mora'da önemli

si Celaleddin Paşa'ya da sefer görev emri gelmişti. Ruslar üzerine açılan seferde Rumeli ordusunda görev alacak olan Celaleddin Paşa kendi bölgesinde piyade ve süvari asker tertibine başladı¹⁹ (Ağustos 1828). Celaleddin Paşa toplayabildiği askerlerle orduya katıldı ve akabinde Niğbolu Kalesi'ne muhafız olarak görevlendirildi. Paşa'nın sefere çağırılması Maraş halkı arasında büyük bir sevinç yaratmıştı. Halk belki de bu vesile ile rahat bir nefes alacaktı. Celaleddin Paşa giderayak Sadaret'ten kendi adamlarından Osman Bey'e mir-i miranlık verilerek Maraş'a vali tayin edilmesini rica ettiyse de hükümet tarafından bu ricası iltifat görmedi. Kendisinin yerine Balıkesir mütesellimi Mehmet Ağa Maraş'a vali olarak tayin edildi²⁰.

Celaleddin Paşa'dan Sonra Maraş'ta Durum

Mehmet Paşa'nın vali olarak gelmesinden sonra Maraş'da hayat yavaş yavaş normale dönmeye başladı. Ancak geride kalan ve silinmesi gereken o kadar kötü izler vardı ki bu derin izlerin silinebilmesi için hükümetin de buradaki meselelere çözüm üretmekte yardımcı olması gerekmektedir. Bu minvalden olmak üzere Maraş halkından ve ileri gelenlerinden İstanbul'a oldukça yoğun şekilde mahzarlar ve maruzatlar gitti. Maraş'ın naibi, müftüsü ve ahali ileri gelenlerinin Sadaret'e gönderdikleri mahzarlarda Celaleddin Paşa'nın son valiliği döneminde yaptığı kötü muameleden şöyle bahsedilmektedir: “*Celaleddin Paşa Maraş'a tekrar vali olarak geldiğinde yine Kalender Paşa zamanından kalan husumeti sebebiyle Süleyman Bey'in malikâne usulüyle işlettiği Meâdin-i Hümâyûn civarındaki Yenice kale,*

başarılar elde edilmişse de isyan Rusya, İngiltere ve Fransa'nın anlaşması sonucu Yunanistan'a özerklik verilmesiyle sonuçlandı. Osmanlı, bu üç büyük devletin Rum asiler lehine aldıkları kararı kendi iç işlerine bir müdahale sayarak bu anlaşmayı reddetti. Bunun üzerine müttefik donanması harekete geçerek Navarin limanında bulunan Osmanlı ve Mısır donanmasını ateşe verdi. Osmanlı öyle kötü bir vaziyette idi ki bu olayı sadece protesto edebildi. Gerginleşen durum üzerine üç devletin büyük elçileri İstanbul'u terk etti. Fransa Mora'ya asker çıkarttı. İngiltere Mora'daki Mısır kuvvetlerini tahliye etmek için harekete geçti ve Rusya Osmanlı Devletine savaş ilan etti. (Beydilli, Kemal, *Uzun Sonun Başlangıcı: Küçük Kaynarca ve Sonrası*, Osmanlı Devleti ve Medeniyet Tarihi, (Ed. E. İhsanoğlu), İstanbul 1994, c. I, s. 86)

19 BOA, C.AS, 170/7459.

20 BOA, C.DH, 259/12929.

Camustil ve Andırın nahiyelerinden bedel-i hükümet adı ile üç yüz akçe istemiştir. Ahalinin bu parayı vermeye ne gücü ne de kudreti vardır. Süleyman Bey de ahalinin bu durumunu bildiği için istenen paranın çok fazla olduğunu, ancak yüz elli akçe verebileceklerini söylediğinde bu itirazı bir itaatsizlik olarak kabul eden Celaleddin Paşa bu bahane ile Süleyman Bey'in nahiyesi olan Yenice kale'ye bir baskın düzenlemiştir. Yapılan bu baskında üç- dört yüz yıllık geçmişi olan köydeki bütün evler, konaklar ve çiftçilerin barınakları yerle bir edilmiş, nahiye yakılıp yıkılmıştır. Süleyman Bey yaklaşık on atlı adamı ile birlikte Adana tarafına kaçarak canlarını zor kurtarmışlardır.”

Süleyman Bey köyün ve hanelerin yakılıp yıkılmasını ve ahalinin perişan halini o zaman açık ve seçik bir şekilde Sadaret'e yazarak Celaleddin Paşa'yı şikâyet etti. Bu şikâyeti duyan Celaleddin Paşa kendi durumunu kurtarmak ve Süleyman Beyi güç durumda bırakmak için bir plan hazırladı. Planladığı gibi ahalinin ağzından bir şikâyet mahzarı hazırlattı. Mahzarda Süleyman Bey ve arkadaşlarının ahaliden zorla para topladığı, halka zulmettiği ve halka korku verdikleri gibi sahte şikâyetler bulunuyordu. Hazırlanan mahzar ahaliye zorla mühürlendirilip imzalatılarak Sadaret'e gönderildi. Ancak Maraş ileri gelenleri de Maraş ahalisinden zorla alınan bu mahzarın yalan olduğu ve işleme konmaması gerektiğini ifade eden bir yazıyı hemen akabinde İstanbul'a ulaştırdılar. Yazıda, Celaleddin Paşa zamanındaki Maraş'ın durumu anlatıldıktan sonra devamla, Süleyman Bey'in idam cezasını hak etmediği, Celaleddin Paşa'nın husumetinden dolayı Süleyman Bey'in idam edilmesinin istendiği, oysaki Süleyman Bey'in hem ahali hem aşiret ve hem de kabilelerle çok iyi ilişkileri olan, bölgeyi çok iyi tanıyan tecrübeli bir idareci olduğu, dolayısı ile bu cezanın kaldırılarak elinden alınan Malikâne'sinin ve görevlerinin kendisine tekrar verilmesi rica edilmektedir.

Celaleddin Paşa'nın Rus Savaşı dolayısı ile sefere çağırılmasından sonra Süleyman Bey'de İstanbul'a bir marûzat gönderdi. Sadrazam İzzet Mehmet Paşa'ya gönderdiği marûzatta kendisinin daha önce amcası Kalender Paşa'nın kapu kethudalığını yaptığını ve daha sonra da gerek Fevzi Paşa ve gerekse Hafız Ali Paşalar'ın Maraş valiliği sırasında malikânesini işlettiğini ve bu vesilelerle hükümetin kendisini çok iyi tanıdığını söyleyerek “*Bunca yaptığım hizmetlerde hükümete ve valilere ne kadar sadık hizmet ettiğim bilinmektedir. Ancak*

Celeleddin Paşa Maraş'a tekrar vali olarak geldiğinde nefsanîyetinden dolayı hiç bir sebep yokken bizlere zulmetmektedir. Rus harbinin çıkmasıyla Celeleddin Paşa'nın sefer için orduya çağrılmasından bütün ahali çok hoşnut olmuştur. Şimdi ahali ve Maraş'ın ileri gelenlerinin hükümete gönderdikleri mahzarlardan ve arzuhallerden de anlaşılacağı üzere ecdadından bana intikal eden malikânem Celeleddin Paşa tarafından elimden alınmıştır. Elimizde hiçbir şeyimiz kalmamış ve halimiz çok perişandır. Bölge ahali de ata yadigârı bu malikânemin bana tekrar verilmesini ve Maraş'taki mütesellimlik görevinin de bana tevcihini rica etmektedir. Daha önce nasıl ki geçmiş valilere can-siperâne hizmet verdiğim Mehmet Paşa'ya da aynı şekilde hizmette kusur etmeden çalışmak istiyorum ve bu isteğimin kabul edilmesini rica ederim” diyerek sadrazamdan eski görevlerinin tekrar kendisine iadesini istemiştir. Antep Mütesellimi Silahşör-ı Hassa Mustafa Ağa da Maraş'a yeni vali tayin olunan Mehmet Paşa'nın makamına gelene kadar mütesellim olarak Süleyman Bey'in görev yapmasını tavsiye etmek için Sadaret'e bir yazı göndermiştir²¹. Yine Maraş ileri gelenlerinden gönderilen mahzarda; Celeleddin Paşa'nın, Maraş'ın hanedanlarından eski Müftü el-Hâc Ataullah efendi'yi Kütahya'ya, Kurşuncu-zâde Hasan Fehim Efendi'yi ise Kayseri'ye sürgüne yolladığı belirtilmiş, haksız yere yapılan bu sürgünler iki yılı bulmuştur. Hem sürgüne gidenler hem de geride kalanlar oldukça perişandır. Bu iki zatın affedilerek tekrar memleketlerine dönmeleri için de ayrı bir ricada bulunmaktadır. Aynı şekilde aile fertleri de sürgündeki yakınlarının affedilerek evlerine ve işlerinin başına dönmelerini Sadaret'ten rica eden mahzarlar yollamışlardı. Maraş'ta bazı kimseler Celeleddin Paşa'yı tahrik ederek bu iki âlim insanın kendisi hakkında iyi şeyler düşünmediklerini söylemelerinden dolayı bir dedikodu üzerine sürgüne gönderdiği şahıslar ahlaklı ve faziletli kimseler olup bütün eşraf ve ahalinin tekrar

21 “... Eyâlet-i mezkûrenin mûmâ-ileyh Mehmet Paşa bendelerine tevcihi cihetiyle eyâlet-i mezkûreye bir bendelerinin mütesellim nasp ve ta'yini lazım gelmiş olduğundan merkûm Süleyman Bey kulları def'i şurûr ve aşâyir ve kabâile ve tenfiz ve evâmîr-i aliyye'ye sâhib-i iktidâr ve cümle ahâli dahî kendüden şükran oldukları beyânıyla mûmâ-ileyh Mehmet Paşa'nın mansıbına azîmetine kadar mîr-i merkûmun mütesellim nasp ve ol babda iktizâ eden emr-i âli idariyle cümle ahâli ve fukarânın isticlâb-ı da'vât-ı hayriyelerine raiyet buyrulması niyâzında...” BOA, C. DH, 207/10315-1.

dönmelerini istedikleri hakkında Sadaret'e giden birçok marûzatların da olduğu belgelere yansımıştır²².

Süleyman Bey'in Paşa unvanı ile Maraş'a Vali Tayini

Celeleddin Paşa'dan sonra Maraş oldukça rahatladı²³ ve normalleşme sürecine girdi. Süleyman Bey yeni gelen valiler ile uyumlu bir şekilde çalışmaya başladı. Bu uyumlu çalışmasının karşılığını da çok geçmeden gördü. Maraş mütesellimi iken yaptığı iyi hizmetler ve sadakatinden dolayı kendisine *Mir-i Miranlık* rütbesi verilerek 1832 yılının Eylül ayında Maraş'a Muhassıl olarak tayin edildi²⁴. Daha birkaç sene evvelinde şaki olarak görülüp hakkında idam kararı verilen Kerimkızı oğlu Süleyman, *Paşa* rütbesiyle kendi memleketinde devletin valisi oldu. Artık Süleyman Paşa'yı çok daha ağır sorumluluklar beklemektedir. Aynı dönemde kendi bölgesini de yakından ilgilendiren Mısır meselesi oldukça sıcak bir şekilde önünde durmaktadır. Süleyman Paşa idarecilik kabiliyeti çok iyi olan ileriye görebilen bir yönetici idi. Dulkadirlilerden Gülendam Hanım ile evlilik yaparak hem bölgede büyük bir güç sahibi olmuş hem de Maraş tarihinde meşhur olan Dulkadiroğlu-Bayezidoğlu kavgasını ortadan kaldırmayı hedeflemiştir²⁵.

Mısır Meselesi ve Süleyman Paşa

Süleyman Paşa Maraş valiliği döneminde Mısır meselesi ile yüz yüze gelmişti. Balkanlarda Ruslarla yapılan savaşların sonucunda Edirne anlaşması ile (14 Eylül 1829) Yunanistan müstakil bir devlet olurken hemen sonra Fransa'nın da Cezayir'i işgal etmesi Osmanlı Devleti'ne vurulan iki büyük darbe olmuştu. Bunların şaşkınlığı henüz geçmeden ortaya bir de Mısır meselesi çıktı. Mora'nın elden çıkmasıyla, oğlu İbrahim'in Mora valisi olma

22 BOA, C.DH, 272/13576.

23 Maraş valiliğinden sonra Rumeli Ordusu'na tayin edilen Celeleddin Paşa Edirne civarında görevlendirildi Buradan Niğbolu Kalesi muhafızlığı görevine getirildi Ancak buradaki başarısızlıklarından dolayı vezareti elinden alınan Paşa, Nisan 1829 tarihinde Tekirdağ'a sürgün edildi

24 “Maraş mütesellimi Süleyman Bey bendeleri Mar'aş cânibinin emr-i muhâfazasına kıyâm-ı ihtimâm üzere bulunduğu ve Halep valisi hazretleri ma'iyyetinde isbât-ı sadâkat eylediğinden Mir-i Miranlık ile Maraş Eyaleti ber-vech-i muhassullik tevcih buyrulmuş idüğü...” (BOA, HAT, 908/3977).

25 Cevdet Paşa, *Tezakir*, s. 123.

ümidini kaybeden Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa, II. Mahmud'dan, yaptığı yardımlarına karşılık, Suriye'nin idaresini istedi. Bu isteğin reddedilmesi üzerine oldukça modern ve disiplinli bir orduya sahip olan Mehmet Ali Paşa isyan ederek oğlu İbrahim Paşa'nın komuta ettiği ordu ile Filistin ve Suriye'ye girdi (1831). Oradan Anadolu içlerine yönelen İbrahim Paşa'nın gözü Çukurova'da idi. Suriye tarafından Çukurova'ya geçmek isteyen Mısır ordusu Antep taraflarında konuşlanmıştı. Karargâhından Süleyman Paşa'ya bir mektup gönderen Mısırlı İbrahim Paşa Süleyman Paşa'nın kendisine tabi olmasını; aksi takdirde Maraş'ı ordusu ve toplarıyla yerle bir edeceğini ifade ediyordu. Maraş ahalisini toplayarak mektubu huzurlarında okuyan Süleyman Paşa, ahalinin bu tehdit karşısında sessiz sedasız durduğunu görünce “*neden susuyorsunuz! Devlet-i aliyeye'ye isyan eden bir haine mi itaat edeceksiniz. Şayet içinizden kim böyle bir şeye tevessül ederse vallahi önce onu ben idam ederim*” diyerek Maraş ahalisinin bu haline hiddetlenmiş, oluşturduğu iki bin süvari ve bir kıta top ile Antep taraflarında konuşlanan İbrahim Paşa'nın üzerine yürümüştür. Antep'e yaklaşık üç saatlik mesafeye kadar yaklaştıklarında Süleyman Paşa'nın geldiğini duyan Antep ahalisi “*Süleyman Paşa yetmiş seksen bin asker ile buraya geliyor; biz buna tahammül edemeyiz*” diyerek kaçmaya başlayınca İbrahim Paşa'da bu panikle sabahı beklemeden gece karanlığında ordusuyla birlikte Halep tarafına çekilmeye başladı. Mısır ordusunu arkasından takip edip kovalayan Süleyman Paşa, içlerinde rütbelilerinde bulunduğu birkaç yüz Mısır askerini esir aldı. Antep'e Büyük Ağa'nın oğlunu mütesellim tayin edip, yanına da silahşoru ile birlikte beş yüze yakın asker bırakarak Maraş'a döndü²⁶. Süleyman Paşa Mir-i Miranlık rütbesi verilmesine teşekkür etmek için Sadaret'e gönderdiği yazıda ilaveten Mısır ordusu ile baş edilebilmesi için elindeki gücün yetmediği, etraf vilayetlerin de asker ve mühimmat desteği vermesi ve zahire ihtiyacı için bir miktar para gönderilmesini talep ediyordu. Gereken desteğin Sadaret tarafından verildiğini Trabzon ve Sivas vilayetlerine yazılan yazılardan anlıyoruz. Zahire ve sair ihtiyaçlar için ise Darphane'den de yüz bin kuruş atıyeye gönderildiği de eldeki mevcut belgelerden anlaşılmaktadır²⁷.

26 BOA, HAT, 367/20315

27 BOA, HAT, 369/20352

Yeniçeriliğin kaldırılmasıyla birlikte Osmanlıda yeniden yapılanma çerçevesinde kurulan Asakir-i Mansure-i Muhammediye ordusu Anadolu'da da hızla yapılanmaya ve teşkilatlanmaya başlamıştır²⁸. Bu çerçevede uhdesine Sivas Ferikliği²⁹ isteyen Süleyman Paşa, kapı kethüdası vasıtası ile Sadaret'e bu talebini bildirdi. Sadaret, böyle bir görev için ya kendisinin İstanbul'a bizzat gelmesi³⁰ ya da bu talebin Sivas Müşiri Hafız Mehmet Paşa'nın inhası ile gönderilmesini isteyince talep Hafız Mehmet Paşa tarafından Sadarete bir yazı ile gönderildi³¹. Bunun üzerine bir irade ile Süleyman Paşa'ya Sivas Ferikliği unvanı verilerek feriklik emr-i şerifi ile nişanı Maraş'a gönderildi³². Bu arada çıkan birtakım söylentilere göre Süleyman Paşa, Mısırlı İbrahim Paşa ile anlaşarak Gavurdağı'nın iltizamını ona vermiş

28 Bu dönemde Osmanlı ordusu yeni bir yapılanma sürecine girmişti. Yeniçeriliğin kaldırılması ile yerine Avrupalı tarzda Asakir-i Mansure-i Muhammediye adıyla yeni bir ordu kuruldu. (1826) Yeni baştan oluşturulan orduda alaylar Hassa ve Mansure diye ikiye ayrıldı. Başlarına Ferik rütbesinde birer subay getirildi. Hassa ve Mansure ferikliği bir müddet sonra Müşirliğe yükseltildi. Orduya asker yazma işi, defterlerin tutulması, İstanbul'a gönderilmesi gibi işler sancak beyleri ve valilere bırakılmıştı. Taburlar için gerekli subaylar vali tarafından kazanın ileri gelenlerinden seçilerek isimleri İstanbul'a gönderilecekti. İstanbul'dan onay geldikten sonra göreve başlayacaklar ve idare işlerine karışamayacaklardı. Ancak bir ayan veya voyvoda her iki işi de yürütebilecek güçte ise böyle birilerine valinin teklifi ile görev verilebilecekti. Ayan ve voyvodalardan zabıt seçilenler peyderpey İstanbul'a çağrılarak bir iki ay “Asakir-i Mansure-i Muhammediye talimlerine” iştirak ettirilerek terfi verilip geldikleri yerlere gönderilme kuralı uygulanmıştır. Uygulamadaki aksaklıkların giderilmesi maksadıyla Ağustos 1836'da II. Mahmud'un başkanlığında toplanan “Meclis-i Şura”da, redif teşkilatının daha iyi işler şekle getirilmesi ve şikâyetlerin önlenmesi için yeni bir karar alındı. Buna göre, redif teşkilatının kurulmuş olduğu bütün sancakların uygun biçimde belirli merkezlere bağlanarak yeniden düzenlenmesi öngörülmüştü. Uygulanmasına 2 Eylül 1836'da başlanan bu karara göre Osmanlı'da idari bölünme yeni baştan yapılmıştı. (Musa Çadırcı, *Anadolu'da Redif Askeri Teşkilatının Kuruluşu*, Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi, No:13, 1974, s. 63-75.)

29 Tümgeneral ve korgeneral arasında bir askeri rütbe.

30 BOA, HAT, 1342/52469

31 BOA, HAT, 1420/58066

32 BOA, HAT, 1420/58066; 1257/48618-A

ve hatta onunla mücadeleyi kesmişti. Yine çıkan dedikodulara göre İbrahim Paşa Süleyman Paşa'ya Halep Seraskerliği unvanı vermişti. Bu dedikodular İstanbul'u ciddi boyutta rahatsız etmişti. Böylesine hassas bir dönemde Mısırlı'ya destek verilmesi hoş bir durum değildi. Meselenin tahkiki için Sivas müşiri Hafız Mehmet Paşa görevlendirildi (Ocak 1839)³³. Süleyman Paşa ile görüşen Hafız Paşa bu meselenin vuzuha kavuşmasının ancak İstanbul'a gidip görüşmeler yaparak çözülebileceğini ifade edip Süleyman Paşa'yı İstanbul'a gitmeye ikna etti. Bunun üzerine Süleyman Paşa'yı kardeşi Mirliwa Bahri Paşa'nın refakatinde soruşturma ve tahkikat için İstanbul'a gönderdi. Yapılan araştırma ve soruşturma neticesinde söylenenlerin doğru olmadığı, Süleyman Paşa'nın sadakatle devletine bağlı bir şekilde çalışacağı kanaati hâsıl olmuş, yaptığı yararlı hizmetlerden dolayı kendisine taş süslemeli bir kılıç hediye edilmiş,³⁴ ancak yapılan müzakerenin neticesi sonradan bildirilmek üzere Bahri Paşa nezaretinde tekrar Maraş'a görevinin başına gönderilmiştir³⁵. Her ne kadar Süleyman Paşa'ya taltifle bulunularak gönderilmişse de İstanbul'daki görüşmelerde paşa hakkındaki şüpheler izale edilmiş değildir. Çünkü Maraş halkının hükümete bakışının hoş olmadığı, bunun sebebinin de Süleyman Paşa'nın oradaki idaresi ve görüşlerinden dolayı olduğu görüşü hâkimdir. Süleyman Paşa görev mahalline döndükten kısa bir süre sonra alınan karar gereği Maraş'tan uzak kalması için olsa gerek Diyarbakır'a Müşir olarak tayin edildi(1840). Ancak görev yerine giderken Malatya'da vefat etti ve Yusuf Ziya Paşa Camii haziresine defnedildi. Kanun gereği kendisine verilen müşirlik nişanı ailesi tarafından Darphane'ye iade edildi³⁶. Ölümünden sonra Maraş Sancağı Mirliwa rütbesi ile oğlu Yusuf Kenan Bey'e tevcih edildi³⁷.

Kaynakça

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

A.MKT, 1/31

C.AS, 170/7459

C.DH, 207/10315-1; 229/11428; 259/12929; 272/13576; 11028/1

C. ML, 212/8721

HAT, 320/18814; 367/20315; 369/20352; 377/20478; 534/26261-A; 536-26349; 645/31594; 733-34788; 735/34863; 747/35285-A; 756/35711; 908/3977; 1257/48618-A; 1333/52028; 1342/52469; 1367/54143; 1420/58066; 1440/59190

Araştırma Eserleri

Beydilli, Kemal, *Uzun Sonun Başlangıcı: Küçük Kaynarca ve Sonrası*, Osmanlı Devleti ve Medeniyet Tarihi, (Ed. E. İhsanoğlu), İstanbul 1994, c. I, s. 86-135

Cevdet Paşa, *Tezakir* 21-29, (yay.Cavid Bay-sun), Ankara 1991

Çadırcı, Musa, *Anadolu'da Redif Askeri Teşkilatının Kuruluşu*, Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi, No:13, 1974, s. 63-75.

Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, İstanbul 1996. c.V, s.1545

Sertoğlu, Mithat, *Osmanlı Tarih Lugatı*, İstanbul 2013

Tatar, Özcan, *XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Çukurova'da Aşiretlerin Eşkiyalık Olayları ve Aşiret İskanı, (1691-1750)*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Elazığ, 2005

Terzi, Mehmet Akif, *Gavurdağı'nın Bulanık Tarihindeki Sır Perdesi*, İstanbul, 2010

33 BOA, HAT, 377/20478

34 BOA, HAT, 320/18814; 756/35711

35 BOA, HAT, 1333/52028

36 BOA, A.MKT, 1/31.

37 BOA, HAT, 1440/59190.